



บทที่ 1

บทนำ

### ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมหรือชุมชนที่จะช่วยให้บุคคลพัฒนา เกิดความเจริญงอกงามทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา และมีบทบาทสำคัญยิ่งในการปลูกฝังคุณภาพชีวิตให้แก่นักเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนระดับประถมศึกษา ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐ ซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับประชาชนในชนบทมากที่สุด (สัมพันธ์ ทองสมัคร 2528:7) โรงเรียนประถมศึกษา นับว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างยิ่ง เพราะในการพัฒนาประเทศนั้น มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาชนบท เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่อยู่ในชนบท และยังประสบปัญหาหลายด้าน ทั้งปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และปัญหาด้านอื่น ๆ อย่างไรก็ตามปัญหาใด ๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชนอาจเป็นปัญหาของชุมชนทั้งในระยะสั้นและระยะยาวด้วย

ในการเรียนระดับประถมศึกษา สุขภาพนักเรียนนับว่าเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง เพราะถ้าหากนักเรียนมีสุขภาพไม่ดีแล้ว แม้จะให้การศึกษาอบรมวิธีพิเศษอย่างไรก็ตาม การศึกษาเล่าเรียนก็ย่อมจะไม่ได้ผลเต็มเม็ดเต็มหน่วย หรืออาจจะไร้ผลเสียเลยก็เป็นได้ แต่ตรงกันข้ามถ้านักเรียนมีสุขภาพดี การศึกษาเล่าเรียนก็ย่อมจะดำเนินไปด้วยดี เด็กจะสามารถจะนำความรู้หรือประสบการณ์ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งในส่วนตัวและส่วนรวม (สุชาติ โสมประยูร 2525:1-2) ดังนั้นนักเรียนในระดับประถมศึกษา จึงควรได้รับการพัฒนาสุขภาพให้เป็นผู้มีความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติด้านสุขภาพที่ถูกต้อง ซึ่งนอกจากจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาประเทศทางด้านต่าง ๆ ในอนาคตแล้ว นักเรียนในวัยนี้ยังมีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนในปัจจุบันได้ด้วย โดยนักเรียนจะเป็นตัวเชื่อมระหว่างโรงเรียน บ้าน และชุมชน อันจะมีส่วนในการแก้ไขปัญหาของความไม่รู้ในบางอย่างได้

รัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาสุขภาพนักเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสุขภาพของนักเรียนและเยาวชนในชนบท ซึ่งอยู่ห่างไกลจากการสนับสนุนของหน่วยงานสาธารณสุข แนวทางที่จะช่วยพัฒนาสุขภาพของนักเรียนได้ คือ ต้องเน้นที่การดำเนินงานสุศึกษาในโรงเรียน

โดยครู อาจารย์ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ร่วมมือกันดำเนินงานอย่างมีแบบแผนและต่อเนื่อง (คณะอนุกรรมการการศึกษาศายการศึกษา 2525:1) ดังนั้น โครงการสุขภาพในโรงเรียน จึงเป็นเครื่องมือสำคัญของกระบวนการศึกษาในโรงเรียนที่จะพัฒนาสุขภาพของนักเรียน โดยที่กิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการสุขภาพในโรงเรียนทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ การจัดสิ่งแวดล้อม การบริการสุขภาพ และการสอนสุขภาพ เป็นองค์ประกอบประสบการณ์การเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การมีพฤติกรรมสุขภาพที่เหมาะสมตามเป้าหมายของการศึกษา แต่ในการจัดดำเนินงานโครงการสุขภาพในโรงเรียนนี้จะบรรลุเป้าหมายได้ก็เพียงใด ขึ้นอยู่กับบุคลากรในโรงเรียนที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน ซึ่งความรับผิดชอบในการพัฒนาสุขภาพของนักเรียนนั้น นอกจากพ่อแม่แล้ว ครูถือว่าเป็นบุคคลสำคัญที่สุด เพราะว่าครูเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับนักเรียนมากที่สุดรองไปจากพ่อแม่ มีโอกาสศึกษาความเจริญเติบโตของนักเรียนอย่างใกล้ชิด เข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติ จิตใจ สภาพปัญหา และความต้องการของนักเรียนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครูประจำชั้นนับว่าเป็นบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดกับนักเรียนมากที่สุด มีโอกาสที่จะให้ความช่วยเหลือแก่นักเรียนได้อย่างถูกต้องและทันท่วงที ทั้งทางด้านกำบัง การรักษาพยาบาล การฟื้นฟูสภาพ และการส่งเสริมสุขภาพ โดยการให้ศึกษาทั้งทางด้านการจัดสิ่งแวดล้อม การจัดบริการสุขภาพ และการสอนสุขภาพ รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน บ้าน และชุมชนอีกด้วย ซึ่งครูประจำชั้นสามารถทำได้ในทุกโอกาส ทุก ๆ ด้าน เช่น การสอนแบบสอดแทรกกับเหตุการณ์ การสอนให้สัมพันธ์กับวิชาอื่น การตรวจสุขภาพตอนเช้า การจัดน้ำดื่มน้ำใช้ การจัดสิ่งแวดล้อมในห้องเรียน และการจัดบริการโครงการต่าง ๆ ในโรงเรียน เช่น โครงการสวัสดิศึกษาในโรงเรียน โครงการอาหารกลางวัน โครงการทันตสุขภาพ ฯลฯ อันถือได้ว่าเป็นโครงการย่อยของโครงการสุขภาพในโรงเรียน ซึ่งครูประจำชั้นสามารถมีบทบาท และให้ความช่วยเหลือแก่นักเรียน ได้อย่างเต็มที่ ด้วยการดูแล เอาใจใส่อย่างสม่ำเสมอ โดยใช้การสังเกตการจดบันทึก และรายงานผู้ปกครองเมื่อเห็นสมควรหรือจำเป็น ทั้งนี้เนื่องจากครูประจำชั้นเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับนักเรียนมากที่สุด อยู่กับนักเรียนเกือบตลอดเวลา โดยทั่วไป ในระดับประถมศึกษา ครูประจำชั้นสอนคนเดียวเกือบทุกวิชา จึงเป็นผู้มีความเข้าใจและรู้ปัญหาสุขภาพของนักเรียนได้ดี สามารถควบคุมดูแลนักเรียนได้อย่างทั่วถึง สะดวกและง่ายต่อการติดตามประเมินผล เพราะคอยสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนได้ตลอดเวลา สามารถแยกแยะพฤติกรรมที่ปกติและที่ผิดปกติของนักเรียนแต่ละคนออกจากกันได้ และสามารถให้ความช่วยเหลือได้ทันที เมื่อมีสิ่งผิดปกติเกิดขึ้นกับนักเรียน เพื่อจะส่งไปยังแพทย์หรือรายงานให้ผู้ปกครองทราบต่อไป



กองอนามัยโรงเรียนได้กล่าวถึงบทบาทของครูประจำชั้นเกี่ยวกับการจัดการสุขภาพว่า ถ้าครูประจำชั้นแต่ละคนต่างดูแลตรวจสุขภาพของนักเรียนในชั้นของตนอยู่เสมอ ๆ นักเรียนจะได้รับการดูแลและคุ้มครองสุขภาพโดยสม่ำเสมอทั่วถึงกัน เพราะแพทย์และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขไม่สามารถตรวจสุขภาพนักเรียนได้ทั่วถึงทุกคน และที่สำคัญคือ จะได้ค้นพบสิ่งผิดปกติตั้งแต่ระยะแรก ๆ ช่วยให้นักเรียนมีโอกาสรับการแก้ไขได้โดยง่าย ถ้าเป็นโรคติดต่อก็จะได้แยกนักเรียนที่ป่วย กันมิให้โรคระบาดแพร่หลายออกไป นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ในการอบรมนิสัยนักเรียนให้มีความสุขปฏิบัติในการที่จะหมั่นตรวจสอบและรักษาสุขภาพของตนอยู่เสมอ (กองอนามัยโรงเรียน 2528:42)

จากที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่า บทบาทของครูประจำชั้นในการพัฒนาสุขภาพนักเรียนเกี่ยวกับงานสุขศึกษาในโรงเรียนทั้งสามด้าน คือ การจัดสิ่งแวดล้อม การบริการสุขภาพ และการสอนสุขศึกษา ครูประจำชั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับการปรับปรุง หรือพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพของนักเรียนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษา การปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีให้สมกับที่เป็น "แม่พิมพ์ของชาติ" จะทำให้นักเรียนเกิดความเลื่อมใส ศรัทธา เชื่อถือ อันเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพของนักเรียน นับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะพัฒนาสุขภาพนักเรียนได้เช่นกัน เพราะครูคือตัวอย่างที่ดีในการปฏิบัติตนทางด้านสุขภาพ ดังนั้นครูประจำชั้นจึงเป็นผู้มีความเหมาะสมที่จะปลูกฝัง ความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติทางสุขภาพแก่นักเรียนอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตามแม้ว่าปัจจุบันงานสุขศึกษาในโรงเรียนจะพัฒนาขึ้นมากกว่าเดิม แต่ก็ยังได้ผลไม่เป็นที่น่าพอใจนัก เพราะจากการสำรวจวิจัยของ ทิพา จันทรคามิ (2525:108-111) เรื่อง โครงการสุขภาพในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น พบว่าด้านการจัดสิ่งแวดล้อมห้องเรียน โต๊ะเรียน ม้านั่ง ส้วมและที่ปัสสาวะ ส่วนใหญ่ไม่เพียงพอกับจำนวน และโรงเรียนขนาดเล็ก ร้อยละ 77.93 ไม่มีที่ปัสสาวะ การกำจัดขยะ ส่วนใหญ่ยังไม่ถูกสุขลักษณะ ด้านบริการสุขภาพ การทดสอบการได้ยิน และการตรวจวัดสายตาส่วนใหญ่โรงเรียนทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็กไม่เคยทำเลย ครูส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับการตรวจสุขภาพ ด้านการสอนสุขศึกษา เอกสารเกี่ยวกับสุขศึกษายังไม่เพียงพอให้นักเรียนและครูค้นคว้า ครูส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับการนิเทศการสอนจากศึกษานิเทศก์เลย ส่วนการดำเนินโครงการสุขภาพในโรงเรียนไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานอื่น และยังพบว่าการจัดและ

ดำเนินโครงการสุขภาพในโรงเรียนมีปัญหามากในด้านงบประมาณ ค่าอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และจากงานวิจัยของ สุรีย์ จันทรมณี และคณะ (2528:บทคัดย่อ) เรื่อง การศึกษาพฤติกรรมสุขภาพของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5, 6 และผู้ที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่าปัญหาและอุปสรรคของครูผู้สอนสุขภาพในระดับประถมศึกษา คือ ไม่มีคุณวุฒิเหมาะสม และต้องสอนวิชาอื่น ๆ ด้วย ขาดอุปกรณ์ประกอบการสอนสุขภาพ นักเรียนขาดความร่วมมือในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพ กล่าวคือ เนื้อหาบางอย่างเมื่อนักเรียนเรียนไปแล้วไม่สามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้ เพราะพื้นฐานครอบครัวเคยปฏิบัติแบบไหนก็จะปฏิบัติแบบนั้นตามครอบครัว เด็กไม่สามารถนำความรู้ใหม่ที่เรียนไปใช้ได้ ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติตามคำแนะนำของครูที่ได้สอนในโรงเรียน และเนื่องจากฐานะยากจน อีกทั้งขาดความร่วมมือและประสานงานระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชน ในการช่วยกันพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพของนักเรียนให้ถูกต้อง

นอกจากนี้ นักเรียนยังมีพฤติกรรมสุขภาพ และสภาวะทางสุขภาพที่เป็นปัญหาต้องปรับปรุงหลายด้าน ดังผลงานวิจัยของ ทศนีย์ อินทรสุขศรี (2522:165) เรื่องความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของนักเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น จังหวัดนครราชสีมา พบว่าสุขปฏิบัติของนักเรียนส่วนใหญ่ยังไม่ถูกต้อง ไม่เป็นที่พึงพอใจและงานวิจัยของ สุวลัย วัชรภาพ (2526:บทคัดย่อ) เรื่อง สภาวะสุขภาพของนักเรียนที่เริ่มเข้าสู่ระบบประถมศึกษา ในจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า นักเรียนชายอายุ 6, 7, 8 ปี และนักเรียนหญิงอายุ 6, 7 ปี มีน้ำหนักและส่วนสูงต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานของขนาดสัดส่วนเด็กไทย และโรคที่พบมากที่สุด คือ โรคฟัน ร้อยละ 80 ของนักเรียนชาย ร้อยละ 58.9 ของนักเรียนหญิงในโรงเรียนในเขตชนบท และโรคที่พบอันดับรองลงมาได้แก่ โรคผิวหนัง โรคช่องจมูกอักเสบ และการขาดสารอาหารตามลำดับ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การจัดทำโครงการสุขภาพในโรงเรียนมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพนักเรียน ปัญหาสุขภาพของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาที่มีสาเหตุเนื่องมาจากครูขาดการเอาใจใส่ดูแลสุขภาพของนักเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูประจำชั้นระดับประถมศึกษาในปัจจุบันมีงานในหน้าที่มากมายที่ต้องปฏิบัติ นอกจากงานสอนประจำชั้นซึ่งหนักอยู่แล้ว ยังมีงานพิเศษอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งในขณะเดียวกัน ครูประจำชั้นก็ต้องรับผิดชอบทางด้านสุขภาพของนักเรียนด้วย ในบางครั้ง ความรู้ความสามารถของครูประจำชั้นอาจมีจำกัด



โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านการจัดโครงการสุขภาพในโรงเรียน ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทของครูประจำชั้นในการพัฒนาสุขภาพนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา โดยสนใจศึกษาบทบาทที่คาดหวังและที่ปฏิบัติจริงของครูประจำชั้นในการพัฒนาสุขภาพนักเรียนนี้ ซึ่งจะทำให้ทราบถึงการปฏิบัติงานของครูประจำชั้นในการพัฒนาสุขภาพนักเรียนว่ามีความแตกต่างจากความคาดหวังที่ครูประจำชั้นคาดหวังและต้องการมากน้อยเพียงใด และเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของครูประจำชั้นในการพัฒนาสุขภาพนักเรียนประถมศึกษาให้ชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ยังเป็นการกระตุ้นให้ผู้บริหารและบุคลากรที่เกี่ยวข้องได้เห็นความสำคัญ ให้การสนับสนุน และร่วมมือในการปฏิบัติงานของครูประจำชั้น เพื่อพัฒนาสุขภาพนักเรียนให้ดียิ่งขึ้น

#### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อเปรียบเทียบบทบาทที่คาดหวังและที่ปฏิบัติจริงของครูประจำชั้นในการพัฒนาสุขภาพนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา เขตการศึกษา 11

#### ขอบเขตของการวิจัย

1. ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นครูประจำชั้นระดับประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 11
2. การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบในการพัฒนาสุขภาพนักเรียนเท่านั้น โดยจำแนกบทบาทออกเป็น 4 ด้านคือ การจัดสิ่งแวดล้อม การบริการสุขภาพ การสอนประสบการณ์ชีวิตเกี่ยวกับสุขภาพ และความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน บ้าน และชุมชน

#### ข้อตกลงเบื้องต้น

ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของครูประจำชั้น ถือว่าเป็นข้อมูลที่ตอบด้วยความจริงใจ ตามสภาพความเป็นจริงที่ครูประจำชั้นคาดหวังและที่ปฏิบัติจริงเกี่ยวกับการพัฒนาสุขภาพนักเรียน

#### ข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจากครูประจำชั้นเพียงอย่างเดียว

### คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

บทบาทที่คาดหวัง หมายถึง บทบาทที่ครูประจำชั้นมีความต้องการ ความรู้สึก ความคิดเห็นเฉพาะตัวของครูประจำชั้นที่น่าจะเป็นไปได้ในปัจจุบัน ถ้าได้ตั้งใจปฏิบัติอย่างแท้จริงต่อหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการปฏิบัติงานทั้งที่เป็นหน้าที่โดยตรง และงานพิเศษอื่น ๆ อันจะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาสุขภาพนักเรียน โดยไม่มีผู้วินิจฉัยว่าถูกหรือผิด

บทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง หน้าที่และความรับผิดชอบที่ครูประจำชั้นได้ปฏิบัติจริงเกี่ยวกับการปฏิบัติงานทั้งที่เป็นหน้าที่โดยตรง และงานพิเศษอื่น ๆ อันจะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาสุขภาพนักเรียน

ครูประจำชั้น หมายถึง ครูผู้รับผิดชอบงานการเรียนการสอน ดูแลนักเรียนในแต่ละห้องเป็นประจำอย่างใกล้ชิด ซึ่งเป็นผู้รับนโยบายและหลักการของโรงเรียนไปปฏิบัติให้ได้ผลตามเป้าหมายของโรงเรียน และปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

การพัฒนาสุขภาพนักเรียน หมายถึง การจัดและดำเนินงานทุกด้านที่ครูประจำชั้นเป็นผู้รับผิดชอบ โดยมีความมุ่งหวังเพื่อปลูกฝัง ปรับปรุง ส่งเสริมพฤติกรรมสุขภาพของนักเรียน ทั้งทางด้านความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติ และเพื่อให้นักเรียนมีสุขภาพดี ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรม 4 ด้าน ที่นำมาบูรณาการเข้าด้วยกัน ได้แก่ การจัดสิ่งแวดล้อม การจัดบริการสุขภาพ การสอนประสบการณ์ชีวิตเกี่ยวกับสุขภาพและความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน บ้าน และชุมชน

โรงเรียน หมายถึง โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ โดยเป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตการศึกษา 11 เท่านั้น ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ

### ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

1. เป็นแนวทางในการปรับปรุง แก้ไขการปฏิบัติงานของครูประจำชั้น ให้มีผลต่อการพัฒนาสุขภาพนักเรียนมากยิ่งขึ้น
2. เป็นแนวทางในการจัดการอบรม เพิ่มพูนความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติทางด้านการจัดโครงการสุขภาพนักเรียนในโรงเรียนให้แก่ครูประจำชั้น
3. เป็นข้อมูลเสนอให้ผู้บริหาร และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโรงเรียนประถมศึกษา ได้เห็นความสำคัญ ในการสนับสนุน ร่วมมือในการจัดดำเนินงานสุขภาพศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาให้มีประสิทธิภาพและหาทางแก้ไขต่อไป